

Денисюк С. Г.

ІДЕАЛИ В СТРУКТУРІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті аналізуються ідеали в структурі політичної комунікації, основні чинники і механізми їх трансформації. Досліджено ідеал як систему, що складається із різних елементів, і авторське ціннісне основи політичної комунікації.

Ключові слова: політична комунікація, політичний ідеал, цінності, політична культура, політична свідомість.

Політична комунікація є процесом динамічним, що залежить від змін соціально-політичної, економічної ситуації, історичного розвитку суспільства, індивідуальних особливостей учасників взаємодії, їх рівня політичної культури і свідомості, стереотипів і установок тощо. Відповідно, змінюється і зміст складових політичної комунікації, що має неадіювані наслідки для її розвитку і суспільства загалом. Незважаючи на динамічність характеру і форм політичної комунікації, вона є завжди ціннісною, особливо для певних суб'єктів взаємодії.

Починаючи з 90-х рр. XX ст., українське суспільство соціально і політично поліаризувалося: помітна роз'єднаність між його членами, відсутні загальні ідеали і ціннісні орієнтації; трансформувалася зміст тиражованих засобами масової комунікації політичних цінностей, зокрема основної складової ціннісної системи – політичних ідеалів. Тому нам властиво актуальним дослідження ідеалів, як ціннісних основи політичної комунікації.

В науковій літературі існує досить багато праць, присвячених дослідженню різних форм і засобів політичної комунікації, її предметності, сутності політичного ідеалу, стану його конструювання парадигми (політичний культурі та політичній свідомості) тощо. До них відносять праці українських, російських (В. Андрущенко, О. Васька, М. Вайс В. Ефюк, Ю. Буданцев, І. Варзар, К. Валуц, В. Горбатюк, В. Корнієнко, І. Кресіна, Г. Почепцов, А. Соколов, В. Соколов, С. Тешелун, Ю. Шайгородський та ін.) і зарубіжних (Ж.-М. Келі, Ч. Кулі, П. Лазарфельд, Г. Лассуелл, М. Макіноен, Ю. Хайндл, П. Шаран, Р.-Ж. Шварценберг) та інших вчених.

Проблема ідеалу була предметом уваги багатьох вчених розробляючи Платон, Аристотель, Кант, Шльєр, Шеллінг, Герцен. Зв'язок ідеалу з утопією, мією ідеалу в структурі ідеології зв'язок із соціальним часом аналізувалися в працях О. В. Е. Баталова, В. Грітор'яна, О. Дробницького, О. Лосева, Н. М.

В. Турчина, Е. Шалького, В. Ділова та ін. Дослідження політичної комунікації, політичних ідеалів є досить різноманітними і здійснюється, як правило, в рамках різних наукових напрямків. Питання ідеалів і трансформації ідеалу, як компоненти політичної комунікації, залишається проблемним через складність цього феномену.

Виходячи із актуальності предмету дослідження і ступеня наукової розробки, метою статті є аналіз ідеалу як ціннісної основи політичної комунікації.

Почнемо з того, що згідно із енциклопедичним визначенням, політичний ідеал – це "ціннісно-цінорядне відображення та упорядкування соціально-політичних реалій у вигляді мети, образів, уявлень про майбутнє; виразить досконалість, котрій виступає для суб'єктів політики й широких верств населення моделлю бажаного, критерієм оцінки дійсності з позиції віддаленої мети" [1, 139-140]. Значайно, ідеал взаємозв'язаний із політичними цінностями, тобто є частиною вищих принципів, які забезпечують взаємодію між людьми на основі згоди в суспільстві щодо основних проблем і цілей [2].

Така взаємодія, а саме, політична комунікація містить мрії, ідеологію, політичну віру, міфи, різного роду установок і стереотипи, тобто ці елементи послідовно в певний конітомерат, який можна назвати політичним ідеалом. Кожна людина, як і група осіб, має певні уявлення про ідеальну політичну комунікацію різних рівнів (ці ідеали можуть різнитися між собою, але діалектично взаємопов'язані). Проте актуальним є питання: які ідеали є компонентами сучасної політичної комунікації? Які чинники впливають на їх трансформацію?

Оскільки політичний ідеал виражає найвищу цінність і мету будь-якої політичної комунікації, то зогнічким є припущення щодо його конкретно-історичної природи. З кожною новою епохою вона видозмінюється, причому, відбувається персоніка, уточнення, конкретизація фундаментальних цінностей і цілей. Політичний ідеал ніколи не залишався незмінним, відповідно політична комунікація не має статичних ідеалів, застиглих у вітній досконалості [3].

Дійсно, політична комунікація на кожному історичному етапі базується на різних ідеалах, навіть в окремі періоди розчарування людей поглиблювали існуючі кризи в суспільстві і зисбарували політичні ідеали того часу. Проте навіть в таких умовах з'являлись нові мрії, ідеї, які утворювали нові ідеали політичної комунікації. Особливість не може жити психологічно комфортно без ідеального уявлення про своє місце в просторі суспільно-політичних взаємин. Таким чином, на кожному етапі розвитку політичної комунікації

відбувся процес узгодження і синхрування ідеалізованих явищ і відносин у цілісний образ. На наш погляд, ідеал в політичній комунікації є певним інтегрованим утворенням і містить у собі не тільки такі взаємозалежні і субординовані елементи, як увелення про доведенні політичні відносини, форми правління, політичний режим, обрання суб'єктів політики тощо, а й доповнюється моральним (у яких моральні і естетичні відносини створюють основу для гармонійного розвитку суспільства і особистості), естетичними, культурними ідеалами та ін. До того ж ідеальні увелення в політичній комунікації є ідентифікованими і груповими, які мають різний ступінь угодженості.

Це виражає, в свою чергу, об'єднування цінностей, який креслє в суспільній та ідентифікованій свідомості на основі правання свідомості людини і наслідком є її політичної культури, яка виступає основою політичної комунікації. Ступіном є Духа О. Чертової, яка зазначає, що "... ідеалом може виступати тільки задоволення і прийняття усіма цінність. Але для кожної конкретної особистості ідеалом може бути тільки те, що нею вільно прийнято – усвідомлено й осмислено. Осмислення – головне в процесі правання ідеалу особистості" [4, 10].

Ми погоджуємось із професором В. Бейком, що українське суспільство знаходить все ще під впливом соціалістичних ідеалів (арістотеля, колективізм, тоталітаризм), але демонструє тенденцію до певної деідеологізації. Він вважає, що політична культура сучасної України є творчою комбінацією західних (60%) і східних (40%) компонентів [5, 20]. Цей феномен пов'язаний з амбівагентною [6, 299-313] "розрваною" суспільною свідомістю, що впливає на формування того чи іншого політичного ідеалу в свідомості громадян.

На формування ідеалів впливає і так зване манікейство, яке є своєрідним різновидом амбівагентності. Це схильність ділити світ на добро і зло, суспільство на добрих і злих людей, відповідно, будувати політичну комунікацію із "своїми" і "ворогами". Манікейський тип мислення спрямовує політичну комунікацію до інверсії мавтинкового циклу розвитку політи в плані "або – або", жорстко орієнтовуючи особистість на відтворення раніше сформованих ідеалів. Життя спрямовується по замкненому колу: людина залишається лише вибрати один із ідеалів минулого. Саме ж минуле панує над нинішнім і майбутнім як у культурі, так і соціальних відносинах [7, 120-121]. Взагалі формування ідеалу відбувається досить довго і його доведення означає смерть одного ідеалу і пошук наступного [8].

В процесі політичної комунікації ідеали трансформуються і під впливом таких явищ, як наявність в масовій свідомості соціальної

апатії, різних синдромів (дистанціювання мас від політики), індивідуальності та інертності українського соціуму тощо [9, 257]. Наприклад, у 2004 р. ідеали Майдану заряджали людей енергією, громадяни були активними, частіше відстоювали свої права, відраділись почуття патріотизму тощо [10]. Однак стан недовіри, розчарування в "помаранчевих" політиках-демократах, які після "революції" почали використовувати такі самі форми і методи політичної комунікації, як і їх попередники, призвів до дистанціювання населення від політики і повернення політичної комунікації на рівень доминування односпрямованих вертикальних інформальних лотоків. Розчарування громадян призвело до пасивності у політичній комунікації, втрати надії щодо демократизації взаємин із політичною елітою.

Так, соціологічні опитування 2005-2006 рр. засвідчили появу таких ідеалів, як президентів з "твердою рукою", затіного навести лордок в державі та ін. [11], що є показником певного повернення до ідеалів радянських часів і готовності підтримувати відповідну форму комунікації.

Країни заходу пропонують українцям свої ідеали політичної комунікації через такі засоби, як кіноіндустрію, мас-медіа, обмін досвідом в рамках різних освітніх і громадських заходів тощо. Звичайно, серед запропонованих ідеалів є такі, що повні що "чужі" для культури і менталітету більшості українців. Однак, є й цікаві розробки (враховуючи розвиток новітніх технологій в галузі засобів комунікації), зокрема поступова заміна представницької демократії – демократичною участю. Наприклад, опитування громадської думки щодо всіх питань суспільно-політичного життя за допомогою мережі Інтернет і врахування отриманих результатів у прийнятті рішень політиками.

Проте реальні українського суспільства (33% користувачів мережі [11]), його психологічна невідповідність, небажання еліти змінювати "правила гри" комунікації ще не дозволяють реалізувати такі проекти. Тому ідеалом політичної комунікації з відносною елітою для більшості громадян залишається патріархальний варіант із деякими "революційні" рисами демократії.

Взагалі людина спроможна або відкинути одні цінності заради інших, або впровадити їхнім порядком у свої свідомості, що, безумовно, позначається на участі у комунікації. Які ж цінності будуть доминантними порівняно з цінностями попередніх поколінь? Це, мабуть, не тільки матеріальний комфорт, підвищення рівня життя, таранті певного становлення в суспільстві, це цінності, стабільні для будь-якого

покоління. Якщо звернутися до "Кантів мертвих", створеної в Стародавньому Єгипті понад 3,5 тис. р. тому, можна виявити такий фрагмент, що душа померлого приймає відповідь перел 42 богами, кожен з яких відповідає за одну з моральних цінностей. З 42 можна нарахувати до 25 цінностей, що актуальні і для нашого часу [12, 76-73].

На наш погляд, в найближчий час виснажливими цінностями, які будуть відображати сутність політичної комунікації, стануть: гуманізація взаємин, підвищення рівня культури і свідомості учасників комунікації, взаємна повага і допомога в розв'язанні політичних проблем і конфліктів. На їх основі можна формувати ідеали у вигляді ідеологічних конструкцій, які можуть успішно виконувати функцію консолідації і політичної орієнтації соціальної спільності в тому випадку, якщо вони адекватні мотивації її колективної життєдіяльності. Варто зауважити, що політичні ідеали можуть бути реалізовані за допомогою політичної комунікації, причому вплив на їх може виступати або сам процес, або результати комунікації (наприклад, дозволення з привводу певної політичної проблеми).

Визначальну роль в трансформації ідеалів в структурі комунікації, на нашу думку, відіграє зміна саме цінностей особистості. Причому на вплив від соціальних цінностей, що узагальнюються суб'єктом як ідеали і можуть не впливати на його діяльність, особистісні цінності – не ідеали, що задають кінцеві орієнтри діяльності в процесі комунікації.

Тому мотивація людей в політичній комунікації детермінується не лише абстрактними соціальними цінностями, а й особистими. Лише набувши форми особистісної цінності, ідеал може знайти шлях до предметного втілення. Так, ідеал витворює притягання людей до кращого і б'єльди досконалого майбутнього, спонукає їх до пронозування шляхів своєї соціальної середовища й особистості корисні від результатів комунікації [13, 84].

Однак, коли мова йде про взаємодію між великими соціальними групами, то для оптимізації політичної комунікації важливо послідати їх ідеали. Так, про необхідність одного з традиційних синтетич ціннісних орієнтацій писав Е. Фромм: "Розквіт культури планово середовища пов'язаний із тим, що люди намагаються образ Радю Божого. Розквіт сучасного суспільства пов'язаний із тим, що люди намагаються образ Земного Радю Пророку. Проте в наше сторіччя ця увага перетворюється в увагу Вавилонської вежі, що вже починає валитися і під руйнами якої зростає загине все. І якщо Рад Божий і Рад Земний – це теж ідеї антигеза, то єдиною альтернативною хаосу є новий синтез: синтез духовних устремлень... Ім'я цьому синтезу Рад Буття" [14, 209].

Перед війною з фашизмом Е. Мун є намагався "вписати" соціалізм у християнство, синтетуючи ідеї Сократа і Цицерона, Декарта і Лейбніца, Канта і Паскаля, Фіхте і Шеллера, Маркса і Леніна [15]. Ця спроба принесла в огни антифашистський табір у Франції католиків і комуністів.

Ліквітація є лист Ж. Тіріара до німецького читача із назвою "Надісланий комунізм", де автор вислав програму об'єднаного націоналізму як ефективного синтезу "немарксистського комунізму з немарксистським націонал-соціалізмом", тобто націонал-комунітаризму. "Цей синтез має відобразити геніальне розуміння суті імперії Олександром Великим і Цезарем: імперія – це інтегруючий, гучий націоналізм. Перекожаний став імперією, поміником і, нарешті, співвітчизником. Я говорю про "імперський комунізм", такий Новий Рим чи "Велику Пруссію", про імперію, яка стане вираженням ідеї держави з досконалішою функціональною структурою, про імперію, право приєднання до якої буде надане не кожній державі. Західна Європа і СРСР повинні створити "співвариство долі", продиктоване географією, шлюб за розрахунком..." [3].

Датим такого шлюбу між комунізмом і націонал-соціалізмом має стати "велькоєвропейський націонал-більшовизм, наклеє кожучи, сїтний імперський комунізм, що відкинув Маркса як ідеолога і Гітлера як обмеженого короткозорого націоналіста". Це буде "незвичайний нападок, своєрідне "обдароване чудовисько", "надісланий комунізм" [16, 300-307].

В цих прикладах чітко простежується роль політичних ідеалів в побудові інтеграційних політичних комунікацій. Дуже образно ця взаємодія уявляється Е. Нойману: "Ідеалом нової ступінь є об'єднання протилежностей у межах єдиної структури. На основі множини протилежних сил, розмаїття протилежностей необхідно створити структуру, що об'єднає ці протилежні сили. У політій структурі усе розмаїття пар протилежностей буде іонувати в суворих межах вищої єдності" [17, 103].

Отже, роль політичних ідеалів в структурі політико-комунікаційних зв'язків є дуже потужною і специфічною. Тому для створення ефективної політичної комунікації між її учасниками важливим є набір цінностей та інтересів саме особи, а потім суспільні і загальнолюдські ідеали.

Проблема формування інтеграційної політичної комунікації на основі ідеалів пов'язана із проблемою засобів дослідження мети. Тут мова йде про використання науклства в ім'я певного ідеалу. "Впливши" і спираючись на зручні і потрібні для влад політичні

Ідеї, можна успішно вести маси в заданому напрямку, що і було в гітлерівській Німеччині і сталінському СРСР. На основі цих та інших прикладів прийшло сьогодні розуміння нерозв'язності гуманітарних начал політичної комунікації, деформації і руйнації моральних ідеалів громадянського життя. Досвід історичного розвитку свідчить, що везла незалежність суспільства довести гуманітарно до бажаного рівня порождає небезпечну релігійну антигуманітарну, притягує до появи антигуманітарних напрямів, що захищають усі відомі в історії його організаційні форми.

Таким чином, політична комунікація різних рівнів сьогодні повинна набуття моральних вимірів, що продиктована обставинами глобального порядку. Так, різні катастрофи, гострі міжнаціональні конфлікти, війни й кровопролиття наприкінці ХХ – поч. ХІХ ст. потребують нової глобальної політичної комунікації, яка ґрунтувалася б на гуманітарних ідеалах, що вимагає зустрічних кроків політики і моралі. Сучасній політичній діяч повинен враховувати те, що політична комунікація може бути ефективною, якщо послідуватиме в собі орієнтацію на суспільну користь (політична долучливість) і на забезпечення вільного розвитку особистості (моральність, гуманізм).

Політичний ідеал, що виступає формою певних цінностей і включений до політичної комунікації, відіграє системотворчу роль. В структурі політичної комунікації ідеал є певним конгломератом, що складається з ідеалів різних видів: суспільного та індивідуального, політичного, морального, естетичного та інших. Також, на наш погляд, компонентами політичного ідеалу є: ідеальні уявлення про політичні суб'єкти, про взаємини на різних рівнях комунікації, механізми отримання і реалізації влади, політичний режим тощо.

Ідеїна трансформуються під впливом певної історичної, політичної, економічної ситуації, залежать від рівня розвитку культури і складовості. Уявлення взаємодіють, ступеня їх включеності до процесу комунікації, психологічних станів громадян (апатії, розчарування тощо). Чинниками зміни політичних ідеалів виступають: гострі політичні проблеми в суспільстві, політична просвіта, діяльність засобів масової комунікації, громадських організацій.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні феномену політичних ідеалів, оскільки прайнення їх досить є мотивациєю для розвитку особистості та гуманізації комунікації між уявниками взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемчука, В. Д. Вайлика, В. П. Горбатенка. – 2-ге вид. доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
2. Василук М. А. Політологія: словарь-справочник / Василук М. А., Вершинин М. С. [и др.] – М.: Гардарики, 2001. – 328 с.
3. Корнієнко В. О. Еволюція політичного ідеалу (від плуралізму до синтетичної єдності): монографія. – Вінниця: Універсум-Вінниця, 1996. – 274 с.
4. Чернякова Е. Д. Об ідеалах и идеалах // Ильенков Э. В. Личность и творчество. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 272 с.
5. Бабич В. Наша политическая культура // Политологические чтения. – 1992. – № 1.
6. Мартюк Р. К. Социальная структура и аномия // Социология пресслужбы. – М.: Прогресс, 1966. – С. 299-313.
7. Кресина І. Українська національна свідомість і сучасні політичні проєкти: Етнополітологічний аналіз. – К.: Вища школа, 1998. – 392 с.
8. Дячко А. Проблема національної безпеки у контексті сучасної взаємодії етносів // Нова політика. – 2000. – № 2. – С. 36-40.
9. Назарова Л. П. Политична культура українського народу. – К.: Вища школа, 1998. – 345 с.
10. Дрячук Н. В. "Цветные революции" – вектор на демократию / Н. В. Дрячук, А. А. Давиденко // Нова парадигма. – Вип. 100. – К.: Вид-во НІУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 216-224.
11. Top-10 країн Європи за кількістю інтернет-користувачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internetworldstats.com/stat54.htm>.
12. Книга мертвих: (125 глав) // Поэзия и проза древнего Востока. – М.: Художественная литература, 1973. – 736 с.
13. Дарчук В. Особистість у структурі суспільства: як досягти взаємодієвдівності? // Людина і політика. – 2001. – № 5(17). – С. 73-85.
14. Фромм Э. Иметь или быть? – М.: Прогресс, 1990. – 238 с.
15. Вдовина И. С. Французский персонализм (1932-1987): учеб. пособие для физ.-мат. фак. ун-тов. – М.: Высш. шк., 1990. – 151 с.
16. Тирефер Ж. Сверхэволюционный коммунизм (Письмо к немецкому читателю) // Дугин А. Основы геополитики. – М.: АРКТОР-ЕВ-центр, 2000. – 928 с.
17. Нойман Э. Глубинная психология и новая этика. Человек местный: пер. В. М. Дюкел, науч. ред. и послесл. В. В. Зеленский. – СПб.: Академический проект, 1999. – 206 с.

Ленисов С. Г. Ідеї та в структурі політичної комунікації. В статтю аналізуються ідеї в структурі політичної комунікації, основні фактори і механізми їх трансформації.